Класная гадзіна «Гарады Беларусі»
Краязнаўства – напрамак працы класнага кіраўніка ў агульнаадукацыйнай школе.

І. І Захарэвіч,
настаўнік Трабскай СШ Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці

З дзяцінства і да глыбокай старасці кожны чалавек злучаны са сваёй радзімай. Дзе бы мы ні жылі, на якой бы мове ні размаўлялі, Беларусь – наша адзіная Радзіма. Аднак у кожнага чалавека ёсць яшчэ і свой, самы любімы і дарагі для яго сэрца куток зямлі, дзе ён першы раз усміхнуўся, упершыню ўбачыў святло сонца і цемру ночы, зрабіў першыя крокі, першае слова і першы сказ. Гэта месца – горад, мястэчка, ці вёска – непараўнальнае ні з чым іншым. Гэта яго пачатак жыцця, Малая Радзіма.

У нашай дзяржаве значная ўвага заўсёды надавалася і надаецца навучанню і выхаванню моладзі. Важнае месца ў навучанні і выхаванні вучняў у агульнаадукацыйнай школе адводзіцца класнаму кіраўніку. Існуе шмат кірункаў яго працы, адным з іх з’яўляецца краязнаўства.

Знаёмства вучняў агульнаадукацыйнай школы з краязнаўчым матэрыялам дае магчымасць падтрымліваць у іх цікавасць да новых ведаў. Асноўным момантам такога знаёмства становіцца дзейнасць саміх школьнікаў, калі яны вучацца назіраць і самастойна назіраюць, вучацца параўноўваць і самастойна параўноўваюць, робячы вызначаныя высновы.

Адрозніваюць наступныя кірункі краязнаўчай працы:

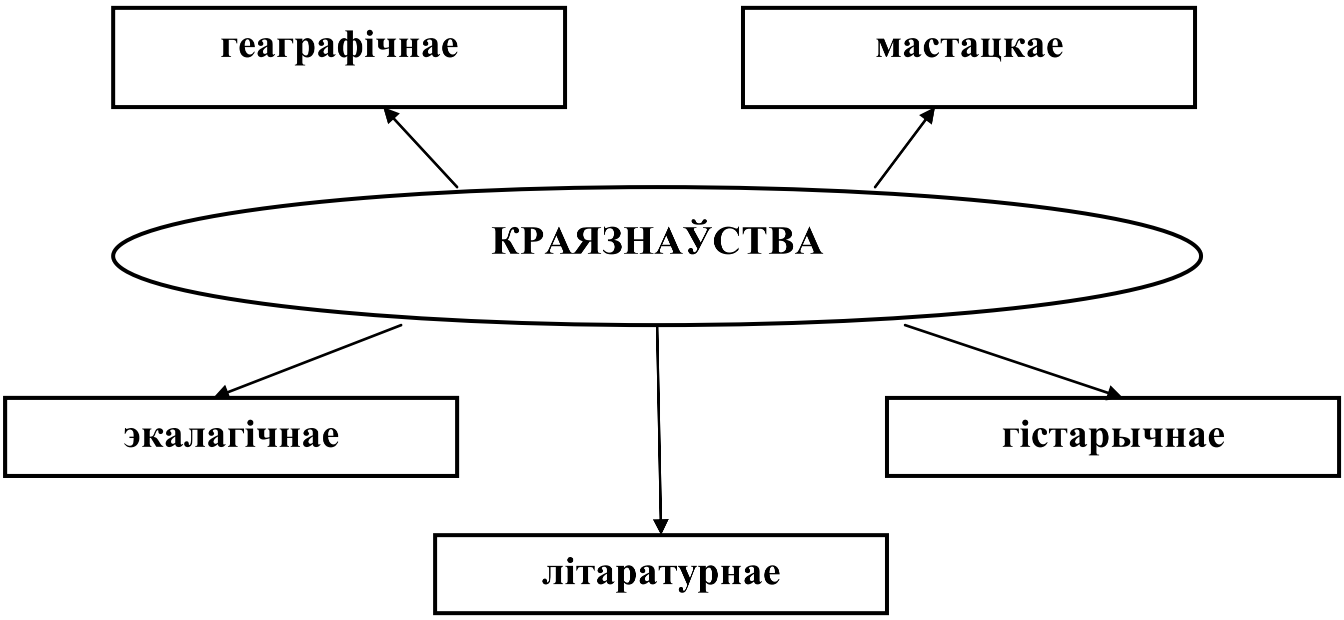

Геаграфічнае краязнаўства вывучае кліматычныя асаблівасці мясцовасці: лясныя і стэпавыя масівы, узгоркі, яры, паркі і асобныя дрэвы, курганы, фрагменты ландшафту і марскіх акваторый, стэпавыя курганы, асобныя горы і даліны, глебы, раслінны і жывёльны свет, рэкі, азёры і крыніцы.

Аб’ектам **мастацкага краязнаўчага пошуку** могуць стаць культура, архітэктура, мастацкія рамёствы, вусная народная творчасць, музычны фальклор, разьба па дрэве, мастацтва танца.

Прадметам пільнай увагі **краязнаўцаў-гісторыкаў** з’яўляецца гісторыя ўзнікнення і развіцця малых і вялікіх гарадоў, мястэчкаў, вёсак, асобных будынкаў і вуліц, звесткі пра жыццё і дзейнасць вядомых асоб краіны і сваёй і малой радзімы, гісторыя ўзнікнення і развіцця прадпрыемстваў розных форм уласнасці, навучальных, медыцынскіх і ўстаноў культуры, сацыяльных працэсаў і з'яў на тэрыторыі Беларусі і сваёй малой радзімы.

Мэтай **літаратурнага краязнаўства** з’яўляецца выяўленне дзвюх залежнасцяў: як той ці іншы горад (вёска) сфарміравалі асобу пісьменніка (паэта) і як гэты пісьменнік (паэт) паказаў у сваёй творчасці тую ці іншую мясцовасць.

Асноўнымі крыніцамі краязнаўчай інфармацыі з’яўляюцца:

- перыядычны друк (газеты, часопісы);
- мастацкая літаратура (важна памятаць, што не кожны пісьменнік
- (паэт) заўсёды праўдзіва адлюстроўвае ў сваёй творчасці рэчаіснасць);
- архіўныя фонды;
- фонды музеяў;
- розныя планы і карты;
- матэрыяльныя сляды культуры (архітэктура і скульптура);
- матэрыялы статыстыкі;
- расказы сведкаў пэўных падзей на тэрыторыі Беларусі і сваёй малой радзімы.

Асноўныя прынцыпы краязнаўчай працы:

- ✓ сістэмны падыход;
- ✓ лімітаваная пэўная колькасць фактаў;
- ✓ сінхроннасць кірункаў пошуку.

Формы краязнаўчай працы – урочная і пазакласная – як актыўная (сам пошук, турызм, палявая праца) і пасіўная (адпрацоўка палявых матэрыялаў, экскурсійнае абслугоўванне ў краязнаўчых музеях). Пазакласная краязнаўчая праца – гэта пошукавыя экспедыцыі, турызм, краязнаўчыя гурткі, тэматычныя вечары, конкурсы, алімпіяды. Канчатковым вынікам краязнаўчай працы з’яўляецца стварэнне школьнага музея. Тэматыка і формы працы з вучнямі, глыбіня пастаноўкі асобных задач залежаць ад узросту і індывідуальных асаблівасцяў школьнікаў.

Задачы краязнаўчай працы з вучнямі:

- ✓ правесці працу па стварэнні ўмоў для навучання і выхавння школьнікаў;
- ✓ развіваць у вучняў цікавасць да вывучэння культурна-гістарычных каштоўнасцей нашай краіны і сваёй малой радзімы;
- ✓ прыцягваць школьнікаў да працы па адраджэнні і захаванні культурных і духоўна-маральных каштоўнасцей роднага краю;
- ✓ вывучаць гісторыю свайго краю, народа, краіны для далейшага ўмацавання асноў дэмакратыі і народаўладдзя ў РБ.

Прынцыпы, на якіх будуецца краязнаўчая праца з вучнямі:

- сістэмасць;
- адкрытасць;
- даступнасць;
- выхаванне праз сацыяльна значную дзейнасць;
- інтэграцыя намаганняў усіх зацікаўленых асоб.

Краязнаўчая праца складаецца з наступных напрамкаў.

1. Школьны краязнаўчы музей

Мэта: усведамленне вучнямі маральнай каштоўнасці свайго дачынення да лёсу Радзімы і сваёй малой радзімы, яго мінуламу, сучаснасці і будучыні.

Задачы:

1) выхоўваць пачуццё гонару за нашу краіну і яе герояў;

2) спрыяць развіццю ў школьнікаў пачуцця адказнасці за будучыню Беларусі і сваёй малой радзімы.

Формы працы: тэматычныя класныя гадзіны, урокі мужнасці, вусныя часопісы, гутаркі, пошукава-даследчая праца, канферэнцыі, сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны і людзьмі, якія здзейснілі свае подзвігі ў мірны час, святы, прысвечаныя памятным датам у гісторыі Беларусі і сваёй малой радзімы.

2. Выхаванне грамадзяніна і патрыёта

Мэта: фарміраванне грамадзянскай і прававой скіраваннасці асобы, яе актыўнай жыццёвай пазіцыі.

Задачы:

1) выхоўваць здольнасць да ўсведамлення сваіх правоў і абавязкаў;
2)выхоўваць здольнасць да ўсведамлення правоў і абавязкаў іншага чалавека;
3) развіваць вучнёўскае самакіраванне;
4) фарміраваць праявы актыўнай грамадзянскай пазіцыі;
5) фармаваць у школьнікаў сістэму ведаў, павагі і цікавасці да дзяржаўных сімвалаў РБ.

Формы працы: тэматычныя класныя гадзіны, калектыўныя творчыя справы, конкурсы, віктарыны па краязнаўчай тэматыцы, сустрэчы з вядомымі і паважанымі людзьмі сваёй малой радзімы і ветэранамі педагагічнай працы, акцыі, дыспуты.

3. Мая малая радзіма

Мэта: выхаванне ў вучняў пачуцця павагі да сваёй малой радзімы.

Задачы:

1) вывучаць гісторыю роднага краю;

2) выхоўваць у школьнікаў пазіцыю Я – грамадзянін РБ.

Формы працы: краязнаўчая праца, выпуск улётак і газет, віктарыны па гісторыі сваёй малой радзімы, тэматычныя класныя і інфармацыйныя гадзіны, сустрэчы з вядомымі людзьмі сваёй малой радзімы, сустрэчы з ветэранамі педагагічнай працы школы і сваёй малой радзімы, дыспуты, прадметныя тыдні, вусныя часопісы

4**. Я і сям'я**

Мэта: усведамленне вучнямі, што сям'я – галоўная жыццёвая каштоўнасць для кожнага чалавека.

Задачы:

1) выхоўваць культуру сямейных зносін, пазітыўных сямейных каштоўнасцей;

2) павялічваць педагагічную і псіхалагічную кампетэнцыю бацькоў;

3) ствараць умовы для ўдзелу бацькоў у выхаваўчым працэсе сваіх дзяцей.

Формы працы: індывідуальныя і групавыя гутаркі з вучнямі і іх бацькамі, бацькоўскія сходы, бацькоўскі лекторый, індывідуальнае кансультаванне, сустрэчы з ветэранамі педагагічнай працы школы і сваёй малой радзімы, розныя сумесныя мерапрыемствы, анкетаванне, сямейныя святы, гадзіны зносін.

Прапануем вашай увазе **пазакласнае мерапрыемства ў 6 класе «Гарады Беларусі»**

Мэта: усведамленне навучэнцамі свайго дачынення да лёсу краіны, яе мінулага, сапраўднага і будучага.

Ход мерапрыемства

Школьнікі працуюць у групах. На сталах перад імі – кнігі, папера, ручкі, малюнкі, паштоўкі.

Настаўнік. Гарады Беларусі. Яны, як і людзі. У кожнага з іх свой непаўторны твар, свой асаблівы жыццёвы шлях і лёс. Адны з іх славяцца гераічным мінулым, важнай роляй у пэўных гістарычных падзеях. Другія – архітэктурнымі помнікамі мінулых стагоддзяў і прыгажосцю сучасных збудаванняў. Трэція – маладосцю, навуковымі і спартыўнымі дасягненнямі сваіх жыхароў. Разам з тым на жыццёвым шляху гарадоў нашай краіны ёсць і шмат агульнага. Самыя старажытныя гарады на тэрыторыі Беларусі ўзнікалі вакол паселішчаў, дзе жыў князь са сваёй дружынай. Яны знаходзіліся на ўзвышэннях пры зліцці рэк, што было прыдатным як для сувязі з суседнімі княствамі, так і для абароны ад ворагаў. Гарады ўзмацняліся драўлянай агароджай, рвамі і валамі.

Сёння мы будзем гаварыць пра некаторыя гарады нашай краіны.

Выступленне груп дзяцей: кожны з вучняў прэзентуе інфармацыю аб пэўным горадзе, выступленне суправаджаеца прэзентацыяй.

Вучань 1. Горад Мінск – галоўны горад нашай Радзімы, гэта яе сталіца. Ён носіць ганаровае званне горад-герой. Мінск – адзін з найпрыгажэйшых гарадоў Еўропы. Яго госці адразу трапляюць на прывакзальную плошчу. Тут размешчаны прыгожы будынак чыгуначнага вакзала. З гэтага месца мы можам лёгка трапіць на плошчу Незалежнасці, Тут размешчаны Дом Ураду нашай краіны(ілюстрацыя). На плошчы Незалежнасці знаходзіцца гістарычны помнік горада – касцёл святых Сымона і Алены. У горадзе шмат культурных устаноў, дзе можна добра адпачыць, паслухаць музыку і паглядзець цікавую кінастужку.

Вучань 2. Горад Барысаў – адзін з самых старажытных гарадоў нашай краіны. Ён знаходзіцца на тэрыторыі Мінскай вобласці. Барысаў быў заснаваны ў 1102 годзе полацкім князем Барысам

Вучань 3. Выгаднае геаграфічнае становішча спрыяла яго хуткаму развіццю. Да сярэдзіны 13 стагоддзя Барысаў становіцца важным гандлёвым цэнтрам. Вельмі пакутваў Барысаў ад шматлікіх войнаў. У 1812 годзе рускае войска знішчыла армію Напалеона пры пераправе праз Бярэзіну. За час гэтай жа вайны горад быў амаль увесь знішчаны. З 1920 года Барысаў хутка развіваецца. У горадзе пачалі працаваць буйная запалкавая фабрыка, фанерны завод, шклозавод, фабрыка па выпуску піяніна. 22 чэрвеня 1941 года пачалася Вялікая Айчынная вайна, якая парушыла мірныя планы жыхароў горада.

Вучань 4. Пачалася гераічная абарона горада. Планы фашыстаў на хуткую перамогу ў вайне былі сарваны.

Вучань 5. Мы раскажам пра невялікі гарадок Гродзенскай вобласці-Іўе. Упершыню Іўе згадваецца ў летапісу ў 1444 годзе. На працягу многіх стагоддзяў у горадзе мірна жывуць і працуюць белрусы і рускія, палякі і яўрэі. Многа выпрабаванняў выпала вытрымаць жыхарам Іўя ў час Вялікай Айчыннай вайны. У 2000 годзе Іўе стала горадам, а ў 2007 годзе быў зацверджаны яго герб і сцяг. Цяпер Іўе – цэнтр Іўеўскага раёна Гродзенскай вобласці. Ён знаходзіцца ў 158 км ад абласнога цэнтра і 145 км ад сталіцы нашай краіны.

Вучань 6. Прыгожы і маляўнічы гэты край. Ён багаты дубовымі барамі, светлымі бярозавымі лясамі. У лясах водзіцца шмат звяроў і птушак, а на палянах растуць прыгожыя кветкі. Славіцца горад і працавітасцю сваіх жыхароў

Настаўнік. У кожнага горада быў свой герб і сцяг. Тэрмін *геральдыка* ў перакладзе з лацінскай мовы азначае *гербазнаўства,* г зн. складанне і вывучэнне гербаў. Раскажыце нам пра гербы некаторых беларускіх гарадоў.

Вучань 1. Горад Вілейка быў заснаваны на беразе ракі Вілія. Паглядзіце на герб гэтага горада: на чырвоным полі срэбная рака, па ёй плыве судна з цюкамі тавараў і залатым коласам пасярэдзіне. Гэта азначае, што Вілейка з'яўлялася важным цэнтрам гандлю збожжам. Гэтаму гербу больш 200 гадоў, а гораду – больш 400.

Вучань 2. Горад Быхаў вядомы з 14 стагоддзя. У 1610 годдзе. ў горадзе былі пабудаваны магутныя ўмацаванні. Быхаў не раз быў спалены варожымі войскамі, але праз некаторы час адбудоўваўся і станавіўся яшчэ прыгажэйшым. У цэнтральнай яго частцы знаходзілася крэпасць. Тут быў размешчаны ваенны гарнізон. Думаецца зразумела, чаму ў гэтага горада такі герб: на чырвоным полі дзве перахрышчаныя гарматы.

Вучань 3. Ёсць у нашай краіне горад, назва якога адбілася на яго гербе: на блакітным полі намалявана галава ваўка. Гэта горад Ваўкавыск. Упершыню ён згадваецца як крэпасць на заходняй мяжы старажытнарускай дзяржавы. Аднак Ваўкавыск быў не толькі ваеннай крэпасцю, але і буйным цэнтрам гандлю. Ён славіўся вырабамі кавалёў і ганчароў.

Вучань 4. У Магілёўскай вобласці ёсць горад Горкі, які вядомы з 16 стагоддзя. Размешчаны ён на ўзгорках, пересякаемых калісьці паўнаводнымі рэкамі. Гэта адбілася і на яго назве, і на яго гербе: на залатым полі тры чорныя горкі, з іх вырастае па адным зялёным коласе. Тут знаходзіцца Беларуская сельскагаспадарчая акадэмія.

Настаўнік. Вучні нам расказалі пра невялікія беларускія гарады і аб іх гербах. Я думаю, што гербы вялікіх нашых гарадоў вы ведаеце. Цяпер мы гэта праверым.

Да дошкі выходзяць 6 вучняў з намаляванымі гербамі абласных гарадоў. Астатнім школьнікам прапануецца назваць герб кожнага абласнога цэнтра.

Настаўнік. Кожны горад славіцца не толькі сваёй гісторыяй і зручным геаграфічным становішчам, але і сваімі самымі прыгожымі месцамі. Давайце прадставім такую сітуацыю. Да вас прыехалі госці з іншай краіны. Яны просяць вас расказаць пра вашу Радзіму, пра яе самыя прыгожыя месцы. Што б вы ім расказалі?

Вучань 1. Шмат у Беларусі прыгожых месцаў. Адно з іх – Белавежская пушча. Свой пачатак яна бярэ ад горада Камянца, дзе ўжо больш сямі стагоддзяў стаіць старажытная вежа – Камянецкі слуп. У летапісах захавалася дата яе нараджэння. У 1276 годдзе валынскі князь Уладзімір на ўзвышшы ў ракі Лясная загадаў пачаць будаўніцтва горада: вежа была пабудавана на ўзгорку. Вакол яе вырылі рвы. Іх напоўнілі вадой. Камянецкая вежа – адзін з найстаражытнейшых помнікаў Беларусі. Цяпер у ёй знаходзіцца краязнаўчы музей.

Вучань 2. Горад Навагрудак – адзін з самых старажытных на Беларусі. Самыя вядомыя месцы у горадзе – руіны старажытнага замка і гарадскі парк. Каменны замак у Навагрудку на Замкавай гары – унікальнае збудаванне. У замку налічваецца 7 веж. Дадаткова замак абараняўся ўмацаваннямі і земляным валам, на якім стаялі драўляныя абарончыя збудаванні. У памяць свайго знакамітага земляка паэта Адама Міцкевіча жыхары горада насыпалі Курган Неўміручасці. На камені можна прачытаць словы паэта:

Край дзіцячых гадоў,
З надзеямі і снамі,
Як першае каханне, ,
Ты назаўжды з намі...

Вучань 3. Горад Полацк для жыхароў Беларусі мае асаблівае значэнне. Гэта радзіма беларускага першадрукара Ф. Скарыны, педагога і пісьменніка С. Полацкага, святой Е. Полацкай. Імёны гэтых людзей вядомыя далёка за межамі нашай краіны. Полацк – самы старажытны горад на Беларусі. Ён вядомы з 862 гада. Унікальным помнікам мінулых часоў з'яўляецца Сафійскі сабор. У час нападу на горад у царкве знаходзілі прытулак яго жыхары. У Сафійскім саборы захоўваліся святыні і скарбы горада. Тут праходзілі самыя ўрачыстыя і важныя сходы жыхароў Полацка.

Настаўнік. Вось і закончылася наша падарожжа па гарадах краіны. Што вам сёння запомнілася? (*Адказы вучняў.*) Нам не атрымалася сёння

наведаць многіх гарадоў Беларусі. Таму знаёмства з гістарычным мінулым Беларусі ў нас будзе працягвацца і далей. Дзякуй вам за ўдзел у занятку.

Літаратура

1. **Каваль, У. І.** Чым адгукнуцца словы / У. І. Каваль. – Мінск: Народная асвета, 1994. – 48 с.
2. **Лыч, Л. М.** Назвы зямлі беларускай / Л. М. Лыч. – Мінск: Універсітэцкае, 1994. – 128с.